

SURXON-SHEROBOD VOHASINING OILAVIY MAROSIMLARI VA UNING INSON

KAMOLOTIDAGI O‘RNI

Bo‘riyev Ravshan Rustamovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti doktoranti

СЕМЕЙНЫЕ ЦЕРЕМОНИИ СУРХАН- ШЕРОБАДСКОГО ОАЗИСА И ЕГО МЕСТО В РАЗВИТИИ ЧЕЛОВЕКА

Буриев Равшан Рустамович

*Аспирант Институт предпринимательства
и педагогики Денова.*

FAMILY CEREMONIES OF SURKHAN- SHEROBAD OASIS AND ITS PLACE IN HUMAN DEVELOPMENT

Boriev Ravshan Rustamovich

*Doctoral student of Denov Institute
of Entrepreneurship and Pedagogy*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Surxon–Sherobod vohasi aholisining ijtimoiy hayotida oilaning o‘rni hamda oilaviy marosimlar va uning inson hayotidagi ahamiyati yuzasidan tahliliy materiallar berilgan.

Kalit so‘zlar: oila, ma‘naviyat, qadriyat, urf-odat, an‘ana, jamoa, ijtimoiy turmush, transformatsiya, tarbiya.

Аннотация: В данной статье представлены аналитические материалы о роли семьи в общественной жизни жителей Сурханско-Шерабадского оазиса, а также семейных ритуалах и их значении в жизни человека.

Ключевые слова: семья, духовность, ценности, обычай, традиция, сообщество, общественная жизнь, трансформация, образование.

Abstract: This article presents analytical materials on the role of the family in the social life of the residents of the Surkhan-Sherabad oasis, as well as family rituals and their importance in human life.

Keywords: family, spirituality, value, custom, tradition, community, social life, transformation, education.

KIRISH (INTRODUCTION)

Oilaviy marosimlar ijtimoiy hayot zaruriyati natijasida paydo bo‘lib, inson aql zakovati, ma‘naviy-axloqiy va huquqiy ehtityojlari asosida vujudga kelgan. Shu jihatdan oilaviy marosimlar uzoq davr davom etgan tarixiy taraqqiyot mahsulidir. Chunki, «Sharqda qadim-qadimdan oila muqaddas vatan sanalgan. Agar oila sog‘lom va mustahkam bo‘lsa, mahallada tinchlik va osoyishtalikka erishiladi. Binobarin, mahalla-yurt mustahkam bo‘lsagina, davlatda osoyishtalik va barqarorlik hukm suradi. Shuningdek, oilaviy marosimlar xalqimizning ma‘naviy jihatdan barkamollik sari

yetaklab, o‘zlikni anglashda, yoshlarimizni Ona-Vatanga sadoqat va mehr-muhabbat hamda mustaqillik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD/(MATERIALS AND METHODS)

Surxon vohasi aholisining oilaviy marosimlari XIX asr oxiri XX asr boshlarida mamlakatimizning boshqa hududlarida istiqomat qiluvchi aholilarning oilaviy marosimlari bilan umumiylik tomonlari bo‘lsada, urf-odat va udumlarga boyligi hamda rasm-rusumlarning an‘anaviyligi o‘ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. An‘ana va urf-odat-

[https://orcid.org/
0009-0009-4937-7734](https://orcid.org/0009-0009-4937-7734)

[boriyevravshan43@gmail](mailto:boriyevravshan43@gmail.com)

ga ko'ra, aholining oilaviy marosimi ya'ni, to'y-tanalarini qolaversa, qayg'uli voqealari aholining barcha a'zolari faol ishtirokida tashkil etilib, ular bilan birgalikda o'tkazilib kelingan.

Surxon vohasida an'anaviy to'ylarni o'tka-zish bilan bog'liq bir qator urf-odatlar va marosimlar bo'lib, ular farzand tug'ilish to'yi, beshik to'yi, sunnat to'yi, payg'ambar yoshi (mavlud) to'yi kabillardir. Shuningdek, aholi hayotida bo'ladigan dafn etish va undan keyin o'tkaziladigan marosim va rasm-rusumlar ham mavjuddir.

Surxon vohasi aholisining oilaviy marosimlaridan biri farzand tug'ilish to'yidir. O'zbek xalqi qadimdan bolajon xalqidir. Shu boisdan «qirqta bo'lsa qiligi, o'nta bo'lsa o'rni boshqa», «Bolali uy bozor, bolasiz uy mozor», «It bo'l, qush bo'l, ko'p bo'l» degan maqollar to'qilib, xalq orasida aytib kelingan. Chunki, «Turkiy xalqlar hoh turg'un, hoh ko'chmanchi, yarim ko'chmanchi, yarim o'troq bo'lsin farzandlarining ko'payishidan manfaatdor bo'lganlar. Bolajon o'zbek xalqi serfarzand bo'lishni oila barqarorligini garovi deb bilgan. Oilada farzand qanchalik ko'p bo'lsa, oila shuncha mustahkam bo'lishiga, oila manfaatini himoya qilishiga qodir ekanligiga qattiq ishonch hosil qilingan[1].

Oilaning katta-kichik bo'lishi xo'jalik faoliyatiga ham kerak edi. Chorvasi ko'p ko'chmanchi, yarim ko'chmanchi oilalarda kishi soni qancha ko'p bo'lsa, chorva mahsuloti unumli bo'lishi mumkin edi. Yarim ko'chmanchi va yarim o'troq aholi chorvachilik bilan bir vaqtda dehqonchilik bilan ham shug'ullanib kelganlar. Demak, bularning xo'jalikda ham oilani serfarzand bo'lishi o'ta zarur edi. Oilada farzand dunyoga kelishi katta shodyona bo'lgan. Qadimdan har bir oila katta farzandi o'g'il bo'lishini orzu qilib yashagan. Bu haqda XIX asrda Markaziy Osiyoga sayohat qilgan elshunos A.P.Xoroshxin to'xtalib shunday deydi: «Bola tug'ilganini eshitgan qo'ni-qo'shnilar tabriklab kelmoq uchun o'sha oilaga oshiqadilar. Agar o'g'il tug'ilgan bo'lsa, bamisoli to'y bo'lib ketadi. O'g'il ko'rgan ota «tug'uluq» so'rab kelganlarni qo'y, hatto mol so'yib, palov damlab, dasturxonga shirinliklarni to'kib solib mehmon qiladi» [2].

MUHOKAMA(OBSUJDENIJE/DISCUSSION)

Voha aholisining ijtimoiy turmushida saqlanib kelgan qadimiy jamoatchilik an'analari doirasida, qo'ni-qo'shnichilik, qishloq jamoatchilik tartiblari,

qarindosh-urug'chilik munosabatlari nihoyatda keng o'rin egallaydi. Vohada dastlabki o'troq qishloq jamoasining shakllanishi bronza davriga oid bo'lib, bu qishloq jamoa bo'lib yashashi asosida vujudga kelgan. Vohadagi qishloq jamoalarining ayrimlarida butunlay bir toifaga mansub urug'doshlar joylashgan bo'lsa, aksariyatida esa etnik jamoalar tarkib jihatdan turli-tuman bo'lgan. Qishloq jamoasi kishilarni mehr-oqibat, insof-diyonat, halollik kabi tuyg'ular asosida tarbiyalovchi kishilarga ma'naviy qadriyatlarni singdiruvchi makon sanaladi.

Qishloqlar oqsoqollar tomonidan boshqarilgan. Oqsoqollarning asosiy vazifasi jamiyat hayotida tartib saqlanishini ta'minlash, barcha an'anaviy me'yorlarning bajarilishini nazorat qilish, jamoat majburiyatlarini belgilash, jamoat tartibini buzganlarni jazolashdan iborat bo'lgan. Qishloqlarga ko'pincha boy bo'lmagan o'rta hol, biroq katta hayotiy tajribaga ega bo'lgan kishilar oqsoqol sifatida saylangan.

Qishloqlar milliy va ijtimoiy mansublikdan qat'iy nazar qo'ni-qo'shnilarining o'zaro hamjihat asriy udumlarga sodiqlik asosida birlashtiruvchi ijtimoiy birikuvning an'anaviy tuzilmasi sanaladi.

NATIJALAR (RESULTS)

Vohada qishloq jamoalarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat bo'lgan: marosimlarni birgalikda o'tkazish; o'z hududini batartib saqlash va obodonlashtirish hamda yosh avlodni ijtimoiy ruhda tarbiyalash.

Qo'ni-qo'shnichilik jamoasining negizini sharqona jamoa uchun xos bo'lgan bir qator tamoyillar tashkil etgan. Bu tamoyillar hukmdorlarga hurmat, hukmdorlarning esa xalqqa g'amxo'rliqi, yoshi kattalarning axloqiy ibrati, kelajak avlodga g'amxo'rlik, yoshlarning katta avlodga nisbatan hurmat va ishonch tuyg'usi kabi tushunchalardan iborat bo'lgan.

Muhtojlarga, beva-bechoralarga yordam ko'rsatish jamoaning asosiy an'anasi sanaladi. Keksalar, bemorlar, beva-bechoralar hamisha jamoa homiyligida yashagan, ularga qo'ni-qo'shnilar g'amxo'rlik qilgan, xudoyi va sadaqalarda ularning haqqi berib turilgan. Jumladan har ro'za oyining oxirgi kunlarida beva-bechoralarga yordam tariqasida fitr sadaqasi ulashilgan. Qishloq aholisi jamoat ishlarini ham birgalikda amalga oshirishgan bunday ishlar kishilarni jipslashtiruvchi, hamkorlikka o'rgatuvchi, kishilar o'rtasida yaqinlik,

bir-biriga yordam va mehr-oqibat tuyg'ularini singdiruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi.

El-yurt va jamoa har bir shaxs hayotida, uning kamolotida munosib o'rin egallagan. Kishilarning kundalik hayotidagi quvonch va tashvishlarni jamoa bilan birga baham ko'rish hayotning asosiy qoidasiga aylanib borgan. Qishloq jamoalari kishilarni uyushtiruvchi, og'ir yumushlarni birgalikda bajarishga safarbar qiluvchi kishilar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi, yosh avlodni tarbiyalashga xizmat qiluvchi hamda asrlar davomida shakllanib kelgan marosim va udumlari avloddan avlodga yetkazuvchi asosiy ijtimoiy birlik sanaladi. Qishloq jamoalarini oqsoqollar idora qilgan, oqsoqollarga esa qishloqning kayvoni yoki «gapga yetar» kishilari yordam bergan [3]. Har bir masala yuzasidan jamoa tomonidan chiqarilgan qaror va qoidalariga itoat qilish har bir jamoa a'zosi uchun majburiyat sanalgan. Jamoani uyushtirishda marosimlarning o'rni nihoyatda kattadir. Jumladan, Navro'z, Darveshona, Ramazon ibodatlar, iftorliklar, Hayit bayramlari, to'y-tomosh, dafn marosimlari va ma'rakalar jamoa a'zolari o'rtasida yaqinlikni yanada kuchaytirgan. Har bir jamoa a'zosi barcha marosimlarda faol ishtirok etishga harakat qilgan. Har bir jamoa a'zosi to'y va ma'rakalarda o'ziga mos turli xil yumushlarni bajarishga harakat qilgan. Masalan, birorta kishi yangi uy qurmoqchi bo'lsa, yoki birorta og'ir yumushni bajarmoqchi bo'lsa, albatta jamoadan yordam so'ragan. Bu yordam hashar tariqasida amalga oshirilgan.

Hashar ishlarini amalga oshirishda jamoaning o'rni nihoyatda katta. Jumladan, ariq va zovurlarni tozalash, yo'l va ko'priklar qurish, yangi yerlarni o'zlashtirish, jamoat binolarini qurish kabi ishlarni amalga oshirishda ishtirok etish mas'uliyati har bir jamoa a'zosining burchi sanaladi. Hashar kishilar o'rtasidagi mehr-oqibat, bir-biriga yordam va yaqinlik tuyg'ularini mujassamlashtiradi. Hasharda har kim qobiliyatiga yarasha vazifani bajargan keksa-yu yosh hasharda ishtirok etishda o'zini burchli sanagan. Masalan, ayollar o'rtasidagi hasharlar sirasiga o'rmak, ya'ni gilam to'qish bilan bog'liq hasharni kiritish mumkin. O'rmak hashari, nafaqat biror yumushni bajarish, balki o'zaro suhbat qurish, ish o'rganish kabi jihatlari bilan ham ajralib turadi.

XULOSA (CONCLUSION)

Bundan tashqari o'rim-yig'im ishlarida amalga

oshirilgan hasharlar ham xuddi shunday hasharlar doirasiga kiradi. Chorvador aholi orasida esa qo'y junini qirgish, kuvi pishish, kigiz bosish kabi hashar ishlari ham mavjud bo'lgan. Har bir oilada bolalarni jamoaga hurmat hissi asosida tarbiyalash odat tusiga kirgan. Har bir qishloq o'zining bakovuliga, go'rkoviga, ustasiga, imomiga, sartaroshiga, qassobiga ega bo'lgan. Har bir qishloqda yetishib chiqqan polvon va chavandozlar bo'lib, ular to'y-u tomoshalarda nafaqat o'zi uchun balki qishloqning ori va nomusi uchun raqib tomon bilan sidqidildan kurash olib borgan. Turli tabiiy ofatlar, yuqumli kasalliklar, qurg'oqchilik kabi holatlarning oldini olish uchun jamoa a'zolari vaqti-vaqti bilan to'planishib, darveshona va xudoyilar o'tkazishgan. Darveshonaga har kim imkoniyatidan kelib chiqib, o'z ulushini bergan. Darveshona ayrim joylarda «ko'cha oshi», «oshi xudoyi» ham deyilgan. Darveshonalarga nafaqat qishloq ahli, balki qo'shni qishloqlardan ham mehmonlar taklif qilingan. Har bir qishloq jamoasining qanchalik darajada uyushganligi to'y va ma'rakalarda bilingan. Qishloqlarni boshqarishda oqsoqollar muhim o'rin tutgan. Qishloq doirasidagi oldi-sotdilar, merosiy mulklarni merosxo'rlar o'rtasida taqsimlash, nizo va janjallarni bartaraf qilish, hashar ishlarini amalga oshirish bevosita oqsoqol boshchiligida bajarilgan. Voha aholisining jamoatchilik munosabatlari doirasida qo'ni-qo'shni an'analariga rioya qilish, qo'shning haqqi kabi jihatlarni inobatga olish voha ahlining ko'p asrlik mentallitetiga aylanib borgan [4].

Foydalanilgan manbalar va adabiyotlar ro'yxati:

1. Muradov M.M O'zbek qadriyatlar. Toshkent. "Cho'lpon", 1995.
2. Tursunov, S., Pardaev, T., Tursunov, A., & Tog'aeva, M. (2012). O'zbekistonning janubiy hududlarida nomoddiy madaniyat tarixi. *Toshkent: "Muharrir*.
3. Tursunov, S., Pardaev, T., & Mahmadiyoro'va, N. (2012). Surxondaryo-etnografik makon. *T.: "Akademnashr", -2012.-B.-79*.
4. Tursunov, S., Pardaev, T., & Qurbonov A, T. N. (2006). O'zbekiston tarixi va madaniyati: Surxondaryo etnografiyasi. *Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti, 275*.
5. Dala yozuvlari. Surxondaryo viloyati Boysun tumani. 2020 yil.